

sisat ayrıldığına dair birçok kayıt mevcuttur. Fakat bu durum emeklilikten farklı bir özellik taşır. Kesin bir rakam verilmekle birlikte XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarında mâzuliyet ücretinin günlük 75-100 akçe arasında olduğu, II. Bayezid devrinde Bedreddin Mahmud'un Anadolu kazaskerliğinden günde 100 akçe ile emekliye ayrıldığı tesbit edilir. İstisnaî örnekler arasında Yavuz Sultan Selim tarafından 1513'te 150 akçe yevmiye ile tekaüt edilen, ancak bunu kabul etmeyerek "mecânî tekaüt"ü tercih eden, daha sonra Rumeli kazaskeri olup 1514'te ayrıldığına kendisine 200 akçe emekli maaşı bağlanan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi (Mecdî, s. 310), 1518'de Rumeli kazaskerliğinden yevmiye 100 akçe tahsis edildiği halde daha sonra maaşı 130 akçeye çıkarılan, ardından Edirne'de oturması ve maaşının Edirne Murâdiye evkafından verilmesini rica etmesi üzerine isteği kabul edilerek Kırkkilise kendisine arpalık şeklinde verilen Rükneddin Efendi sayılabilir. Selânikî, XVI. yüzyıl sonlarında kazaskerlikten emekli olanların maaşlarının 180 akçeye çıkarıldığını, fakat Sun'ullah Efendi'nin 150 akçede kaldığını bildirir. Diğer taraftan Rumeli kazaskerliğinden emekli Damad Efendi'ye 1006'da (1597) "zevâid-i evkâf-ı selâtin"den günde 200 akçe tekaüt ve bir çift has ekmek ferman olunmuştur. Kazaskerlerin miktarları belirtilen emekli maaşlarını çok defa büyük vakıfların gelir fazlalarından aldıkları dikkati çeker.

Emeklilik, hazineden maaş alan diğer kalem erbabı yanında bilhassa yeniçeriler için önemli bir meseleydi. Ulûfe defterlerinde mütekaüt, bazı belgelerde "oturak" kelimesiyle ifade edilenler fiilî hizmetlerden çekilerek askerlikle alakası kalmayan yeniçerilerdi. Neferlikten tekaüt olan bir yeniçerinin maaşı ilk zamanlarda Acemi Ocağı'na kayıt maaşı olan miktardan fazla olamazdı. XVI. yüzyılın ikinci yarısı içinde bunların emeklilik maaşları günde 3'er akçe idi. Daha sonra bu miktar en az 4, en fazla 8 akçeye kadar yükseldi. Ocağın büyük zâbitlerinden olup tekaüt edilenlerin isimleri ulûfe defterlerinin en sonuna yazılır, bunlar 150 ile 200 akçe arasında emeklilik alırlardı.

Yaşlılık sebebiyle emekliye ayrılan yeniçeriler için genelde "amelmande" tabiri kullanılmıştır. Bunlar, emeklilik maaşlarını II. Selim zamanına kadar şehremininden veya selâtin camilerinin evkafı fazlasından alırlardı. Ancak yetersizlik sebebiyle II. Selim zamanında cülûs bahşişiyle birlikte yeniçeri tekaüt maaşları üç ayda

bir ulûfe ile beraber hazineden ödenmeye başlandı. Ulûfe defterlerinde her oranın ve bölüğün son kısımlarına emekli olanların isimleri ve yevmiyeleri ekleniyordu. Emekli yeniçerilere ayrıca fiilen görev yapanlar gibi elbise (çuha) verilmesi de âdet olmuştu. İstanbul dışında bir yerde oturmak istedikleri zaman maaşlarını gittikleri yerin mukâtaasından alırlardı. Bununla ilgili bir örnekte yaralanarak emekli olan bir yeniçerinin esâmesinin hazinede kaldığı ve kendisine Diyarbakır vergi gelirlerinden günde 20 akçe tekaüdiye verildiği dikkati çeker.

Fiilen hizmet gören yeniçerilerin ve emekli olanların sayısının artması üzerine 1728'de Vezîriâzam Damad İbrâhim Paşa emekliliği yeniden bir düzen altına almaya çalıştı. Daha önce 1716'da tekaüt ulûfesinin başlaması durumunda sadece yarısının yeni emekli olanlara ayrılacağı prensibi getirilmişti. Fakat bu uygulama sahte esâmî kayıtları dolayısıyla işlemedi. İbrâhim Paşa emekliliğe sıkı bir denetim getirdiyse de problem sürdü. Fazlalıkların önü bir türlü alınamadı. 1739'da Mora'da Anabolu Kalesi fethindeki hizmetlerinden dolayı yaşlı yeniçerilerin emekliye ayrılmasına izin verildi. Bu şekilde emekli olanlar ellerindeki tekaüt esâmelerini asker olmayan kimselere sattılar, bu durum giderek yaygınlık kazandı. Böylece kayıtlı yeniçerilerle fiilen sefere gidenler arasında büyük bir açık ortaya çıktı; bunu kapatmak için yeniden asker kaydedilmesi hazineye büyük külfet getirdi. Halil Hamîd Paşa iyice bozulan Yeniçeri Ocağı'na nizam vermek için gayret gösterdi. Şubat 1782 tarihli bir hükümde Yeniçeri Ocağı'nda 40.000 emeklinin bulunduğu, buna karşılık fiilen savaşa gidecek yeniçeri sayısının 5-10.000 kadar olduğu bildiriliyordu. Bu problem Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasına kadar sürdü.

Tanzimat döneminde emeklilik belirli bir maaşla karşılanan bir sisteme dönüştü. Ordu ve mülkiye mensuplarının emeklilerine, bunların dul ve yetimlerine bağlanacak maaşlar yeni bir nizam altına alındı. Ancak bunun belirli bir düzenlemesi tam olarak yapılmadı. 1860'lardan sonra askerî ve mülkî kurumlarda yeni düzenlemelere gidildiğinde emeklilik konusu da ele alındı. 1864'te ordu için bir nizamname yayımlandı. 16 Ocak 1865'te emeklilik kanunu ile, mensuplarının emekliliğini düzenleyen ilk kurumlar ortaya çıktı. Orduda ve sivil bürokraside emeklilikle ilgili kanun lâyhaları hazırlandı. En önemli gelişme emekli sandıklarının kurulmasıdır; 1880'de memurlar için umum tekaüt sandığı

teşkil edildi. Yeni düzenlemeler, ordu mensuplarının ve sivil memurların dul ve yetimlerini de kapsayacak biçimde geniş düzenlemeleri beraberinde getirdi. 8 Mart 1886 tarihli iki nizamname bu konuda dikkat çekicidir (Martal, *Eskiçağdan Modern Çağa Ordular*, s. 426-428). Tekaütlük sistemi, Osmanlı döneminde türlü problemlere rağmen geçirdiği tarihî süreç bakımından modern anlamdaki emekliliğin en eski uygulamalarından biri olarak kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-^lArab, "k^{ad}" md.; İbrâhim Mustafa vd.g.r., *el-Mu'cemü'l-vasîf*, "k^{ad}" md.; Fatih Sultan Mehmed, *Kânünnâme-i Âli Osman* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003, s. 20; Lütfi Paşa, *Âsafnâme* (nşr. Mübahat S. Kütükoğlu, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan içinde), İstanbul 1991, s. 37-39, 95; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 310; Selânikî, *Târih* (İpsirli), bk. İndeks; Cevdet, *Târih*, XII, 225; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 436-437, 491-493; a.m.f., *Merkez-Bahriye*, s. 165-166, 204; Abdullah Martal, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Tekâütlük", *Eskiçağdan Modern Çağa Ordular: Oluşum, Teşkilât ve İşlev* (ed. Feridun M. Emecen), İstanbul 2008, s. 423-429; a.m.f., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Emeklilik ve Buna İlişkin İlk Düzenlemeler", *Kebikeç*, sy. 9, Ankara 2000, s. 35-42.

MEHMET İPŞİRLİ

TEKBİR

(التكبیر)

Allah'ın
en yüce varlık olduğunu belirten
"Allahüekber" cümlesini söyleme
anlamında terim.

Sözlükte "yüceltmek, büyük olduğunu kabul etmek" anlamındaki **tekbir** dinî terim olarak "Allah'ın zâtı, sıfatları ve fiilleri itibarıyla her şeyden yüce ve üstün olduğu" mânasına gelen "Allahüekber" cümlesini yahut bunu söylemeyi ifade eder. Tekbir başta namaz olmak üzere birçok ibadetin rüknü veya tamamlayıcı öğesidir. Allah'ın adını yüceltme emri peygamberliğin ilk günlerinde nâzil olan, "Ey örtünüp bürünen, kalk ve uyar! Sadece rabbinin büyüklüğünü dile getir" meâlindeki âyet yanında (el-Müddessir 74/1-3) tevhid inancının bir parçası olarak diğer birçok âyette de geçer (meselâ bk. el-Bakara 2/185; el-İsrâ 17/111; el-Hac 22/37). Tarih boyunca insanların Allah'tan başka varlıkları yüceltme, putlara tâzimde bulunma, onlara kurbanlar sunma gibi tevhid inancıyla bağdaşmayan tutumlar ortaya koyduğu gerçeği karşısında İslâmiyet'te namaz, hac, kurban gibi ibadetlerde tekbire yer verildiği gibi Allah'ın azametinin temaşa edildiği her yerde ve gündelik hayatta çeşitli

TEKBİR

vesilelerle tekbir getirilmesi tavsiye edilmiştir.

Her gün beş vakit namazdan önce okunan ezan ve farz namazlara durulurken okunan kâmet tekbir lafızlarını içerir. Ayrıca namaza başlama ve bir rükünden diğerine geçiş tekbirle olur. İkinde "iftitah tekbiri", diğerlerine "intikal tekbirleri" denir. Başlangıç tekbiri iftitah (açılış) kelimesiyle nitelendiği gibi, kendisiyle namaz dışında yapılması helâl olan eylemler haram hale geldiği ve dış âlemle bağlantıyı kestiği için "tahrîme (ihrâm) tekbiri" diye de anılır. İkinci adlandırma Hz. Peygamber'in, "Namazın anahtarı temizlik, haram kılını tekbir, helâl kılını selâmdır" hadisinden (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 31, "Şalât", 73; Tirmizî, "Tahâret", 3, "Şalât", 63) hareketle yapılmıştır. Resûl-i Ekrem, iftitah tekbirine yetişmek şartıyla kırk gün cemaate gelen kişiye Allah'ın biri cehennemden, ikincisi münafıklıktan kurtuluş olmak üzere iki berat vereceğini bildirmiş (Tirmizî, "Şalât", 64) ve namazın özünün iftitah tekbiri olduğunu söylemiştir (Heysemî, II, 273). İftitah tekbiri Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre namazın şartlarından, İmam Muhammed'e, üç mezhebe ve Ca'ferîler'e göre rükünlerindedir. Bu ayırım bazı hükümlere tesir eder. Meselâ iftitah tekbirinden sonra örtülmesi farz kılınan bir yerin örtülmesi veya kıbleye yönelişin tamamlanması gibi hususlar yerine getirilirse ilk görüş sahiplerine göre namaz sahih, bu tekbiri rükün sayanlara göre ise bâtil olur. Erken dönemde Zührî, Ebû Bekir el-Esam, Süfyân b. Uyeyne ve İbn Uleyye gibi, namaza başlarken niyetin yeterli olacağı ve tekbire gerek bulunmadığı görüşünü savunanlar varsa da bu görüş taraftar bulmamıştır. Niyetle iftitah tekbirinin ardarda yapılmasının gerekliliği hususunda da görüş ayrılığı mevcuttur. Hanefîler, Hanbelîler ve Ca'ferîler'e göre niyet iftitah tekbirinin hemen öncesinde yapılır ve arada namazla ilgili olmayan söz ve davranışlara yer vermeden tekbir alınarak namaza başlanır. Niyetle iftitah tekbiri arasında birkaç âyet okuyacak kadar bir süre geçmesi, zikir ve dua yapılması niyetin sihhatine mani değildir, ancak araya uzun bir zaman dilimi girmemelidir. Mâlikîler ve Şâfiîler'e göre ise iftitah tekbiri niyeti hemen takip etmeli, kısa da olsa herhangi bir fâsıla verilmemelidir, aksi takdirde namaz bâtil olur. Cemaatle kılınan namazlarda imamdan önce tekbir almanın câiz görülmediği ve bu durumda tekbirin yenilenmesi gerektiği hususunda görüş birliği vardır. İmama uymayı emreden hadisi

(Buhârî, "Şalât", 18, "Ezân", 51, 74, 82, 128; Müslim, "Şalât", 77, 87, 89) yorumlayan Şâfiîler ve Hanbelîler'e göre cemaat mutlaka imamın peşinden tekbir almalıdır; onunla beraber tekbir alanın namazı geçerli değildir. İmam Mâlik, Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî tekbirini imamla aynı anda alınmasının kerâhetle câiz olduğunu söyler. Hanbelîler'deki bir görüşe göre bu sehven yapılmışsa câizdir. Ebû Hanîfe'ye göre ise en faziletlisi muktedinin imamla beraber tekbir almasıdır.

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre namaza "Allâhükebir, er-rahmânü 'azam, lâ ilâhe illallah, sübhânallah" gibi tâzim ifade eden lafızlarla da başlanabilir. Ebû Yûsuf, "Allâhükeber, Allâhü'l-ekber, Allâhü'l-kebir" dışındaki lafızlarla başlanmasını câiz görmez. Diğer mezheplere göre ise namaza başlarken mutlaka "Allâhükeber" lafzını söylemek gerekir, zira bunun yerine geçecek başka bir lafız yoktur. Allah lafzının ilk harfini uzatmak kelimeye soru anlamı kattığı, "ekber"i "ekbâr" veya "ikbâr" şeklinde okumak anlamı bozduğu için fakihler bu lafzı söylerken çok dikkat edilmesi gerektiğini belirtirler. Dört Sünnî mezheple Ca'ferîler'in ortak görüşüne göre iftitah tekbiri sırasında elleri kaldırmak sünnet olup bunun sürekli terki günah kabul edilmiştir. Kadınların ellerini göğüs hizasına kadar kaldıracakları hususunda görüş birliği varsa da erkekler hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefîler'e göre başparmaklar iki kulak yumuşağına değecek şekilde ve avuçlar açık, parmak araları kapalı vaziyette kıbleye dönük olmalı, bu esnada baş eğik durumda bulunmamalıdır. Ca'ferîler'de de ellerin kulak yumuşağı hizasına kaldırılması görüşü tercih edilmiştir. Mâlikîler ile Şâfiîler'e göre eller omuz hizasına kadar kaldırılır. Hanbelîler'e göre ise mükellef bu ikisinden dilediğini uygulayabilir. Hanefîler'e göre önce eller kaldırılır, arkasından tekbir alınır, diğerlerine göre eller kaldırılırken tekbire başlanır ve indirilirken bitirilir. Cemaatle kılınan namaza imam rükûda iken yetişen kimse iftitah tekbirini ayakta dik vaziyette almalıdır. Bu durumda imama uyan kişi Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre iftitah tekbiriyle birlikte intikal tekbirine de niyet edip doğrudan rükûda gidebilir. Şâfiîler'e göre sadece iftitah tekbirine niyet etmelidir, her ikisine niyet etmesi namaza manidir. Ca'ferîler'e göre ise iki tekbir alındığında rükûu kaçıracağını anlayan kimse iftitah tekbirine niyet etmek şartıyla tek tekbirle yetinebilir.

İntikal tekbirleri rükûa ve secdeye giderken, secdeden ve ikinci rek'atta tahiyattan sonra kıyama kalkarken okunan tekbirlerdir. İki rek'atlık bir namazda on, dört rek'atlık bir namazda yirmi bir intikal tekbiri bulunur. Ayrıca Hanefîler'e göre vitir namazının son rek'atında Kunut dualarından önce tekbir alınır. Sehiv secdesi yapılırken namaz içindeki diğer secdelerde olduğu gibi tekbir alınır. İntikal tekbirlerinin hükmü konusunda fakihler arasında üç görüş ortaya çıkmıştır. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezhepleriyle Ahmed b. Hanbelî'den nakledilen bir görüşe göre intikal tekbirleri sünnettir; Ahmed b. Hanbelî'nin diğer görüşüne göre ise vâcib hükmündedir ve kasten terkedilmesi namazın sihhatine engel teşkil eder; sehven veya bilgisizlik sebebiyle terki namaza zarar vermez. Fazla taraftar bulmayan ve Saîd b. Cübeyr, Ömer b. Abdülazîz, Hasan-ı Basrî, Kâsım b. Muhammed gibi erken dönem âlimlerinden nakledilen üçüncü görüşe göre namazda iftitah tekbiri dışında herhangi bir tekbir yoktur. İntikal tekbirleri cemaatle kılınan namazlarda imam tarafından cehren okunur. İmamın sesi cemaatin tamamına ulaşmıyorsa cemaat içinden birinin tekbirleri yüksek sesle tekrarlaması müstehaptır (bk. **TEBLİĞ**) İntikal tekbirleri sırasında Hanefîler ve Mâlikîler'e göre ellerin kaldırılması gerekmez. Şâfiîler, Hanbelîler ve Ca'ferîler'e göre rükûa giderken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması sünnettir. Tekbir ayrıca farz namazlardan sonra okunan zikirler arasında yer alır. Gerek namazların ardından gerekse geceleyin uyumadan önce otuz üç defa okunması tavsiye edilen ve aralarında tekbirin de bulunduğu zikir lafızlarının fazileti hakkında çok sayıda hadis nakledilmiştir (meselâ bk. Buhârî, "Ezân", 155, "Da'avât", 17; Müslim, "Mesâcid", 142, 146, "Zikir", 80; Ebû Dâvûd, "Edeb", 100). Secde âyetleri dolayısıyla yapılan tilâvet secdelerinde tekbir alınıp alınmayacağı hususu namaz içinde veya dışında olmasına göre farklılık taşır. Secde âyetinin namazda iken okunması halinde secdeye giderken ve kalkarken tekbir alınacağı konusunda dört mezhep fakihleri görüş birliğine varmış, bazı Şâfiî âlimlerinin tekbir gerekmediği görüşü taraftar bulmamıştır. Secde âyetinin namaz dışında okunması halinde Hanefîler ve Hanbelîler ile diğer iki mezhepteki bazı âlimlerin görüşüne göre secdeye giderken ve kalkarken, Şâfiî ve Hanbelî fakihlerinden bir kısmına göre yalnız secdeye giderken tekbir alınır.

Cenaze namazında tekbirin rükün sayıldığı ve tekbirsiz cenaze namazının sahih olmayacağı hususunda fakihler arasında görüş birliği vardır. Bu namazda iftitah tekbiriyle birlikte dört tekbir alınır; çoğunluğun görüşüne göre bundan fazla okunması sünnete aykırıdır; daha az okunması ise câiz değildir. Bu konuda Resûl-i Ekrem'in Habeşistan Kralı Necâşi Ashame'nin vefatı üzerine gıyabında kıldırıldığı cenaze namazı ile (Buhârî, "Cenâ'iz", 4, 64; Müslim, "Cenâ'iz", 63-65) mescidin temizliğini yapan bir kadının cenaze namazını (Müslim, "Cenâ'iz", 68-69; *el-Muvatta*’, "Cenâ'iz", 15; Nesâî, "Cenâ'iz", 43) dört tekbirle kıldırması delil kabul edilmiştir. Zeyd b. Erkam'ın rivayet ve uygulamasını (Müslim, "Cenâ'iz", 72) esas alan bazı sahâbî ve tâbiîn fakihleriyle İmam Ebû Yûsuf'un bir görüşüne ve diğer bazı fakihlere göre ise tekbirler dörtten az veya çok olabilir; tercih edilen üç-yedi arasında olmasıdır. Hanefî ve Mâlikîler'e göre cenaze namazında iftitah tekbiri dışındaki tekbirlerde eller kaldırılmazken Şâfiîler ile Hanbelîler'e göre her tekbirde eller kaldırılır.

Tekbirin bayramlarda özel bir yeri vardır. Bayram namazlarına giderken tekbir getirmek menduptur. Kurban bayramı namazına giderken sesli olarak tekbir getirmenin cevazı hususunda görüş birliği vardır. Ramazan bayramı namazı için de fakihlerin çoğunluğuna göre aynı şekilde hareket edilir; Ebû Hanîfe ise bu durumda tekbirin gizli söylenmesinin daha uygun olduğu kanaatindedir. Bayram namazı kılınırken diğer namazlara göre daha fazla tekbir getirilir (zevâid tekbirleri). Bu tekbirlerin yeri ve sayısı mezheplere göre değişmektedir (bk. BAYRAM). Bayram namazından sonra okunan hutbeye de tekbirlerle başlanır; bazı fakihlere göre ilk hutbede dokuz, ikinci hutbede yedi tekbir getirilmesi menduptur. Vakit sayısı ve hükümleri mezheplere göre farklılık taşımakla birlikte kurban bayramında farz namazlardan sonra cehrî olarak teşriik tekbiri getirilir (bk. TEŞRİK). Yağmur duasından önce kılınan namazda (salâtü'l-istikâ) Hanefîler'e ve Mâlikîler'e göre diğer nâfile namazlardaki gibi tekbir alınır. Ancak Şâfiîler ile Hanbelîler'e göre bayram namazında olduğu üzere ziyade tekbirler söz konusu olup birinci rek'atta yedi, ikinci rek'atta beş tekbir alınır.

Hac ve umre ibadetlerinin belli aşamalarında tekbir getirilir. Bu ibadetleri yapanların Allah'ın misafirleri sayıldığı için O'nun huzurunda tekbirle O'nu yüceltmeleri ayrı bir değer taşır. Hz. Peygam-

ber'in ve sahâbenin uygulamalarını (Buhârî, "Hac", 60; Müslim, "Hac", 249-250; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 46) dikkate alan fakihler, tavaf sırasında Hacerüleşved'i sünnete uygun şekilde ziyaret etmenin (istilâm) ona elle dokunup öpmekle gerçekleştiği ve istilâm sırasında tekbir getirilmesinin (Buhârî, "Hac", 62) müstehap olduğu kanaatindedir. Fakihlerin çoğunluğuna göre tavafın her şavtında yapılan istilâm esnasında tekbir getirilirken eller havaya kaldırılır, Mâlikî mezhebine göre ise bu gerekli değildir. Tekbir getirmek ayrıca sa'yin sünnetlerindedir. Safâ ve Merve tepelerine çıkılıp Kâbe görüldüğünde üçer defa tekbir ve tehlîl getirerek arkasından "Allâhüekber alâ mâ hedânâ" denilmesinin mendup olduğu hususunda fakihler görüş birliğine varmıştır. Arafat'ta vakfe sırasında eller açık biçimde tekbir getirilmesi Hanefîler'e göre sünnet, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre menduptur. Şeytan taşlama esnasında her atışla birlikte "bismillâhi vallâhü ekber" cümlesini söylemenin sünnet olduğu hususunda da görüş birliği vardır.

Kur'an'dan bazı sûrelerin tilâvetinden sonra tekbir getirilmesi sünnettir. Bu konu ile ilgili olarak, vahyin bir süre kesintiye uğramasından sonra Duhâ sûresinin inmesi üzerine Hz. Peygamber'in "Allâhüekber" deyip sevincini gösterdiği, Duhâ ve ardından gelen sûrelerin peşinden tekbir getirilmesini istediği, Abdullah b. Abbas gibi ashâbın ileri gelenlerinin de Kur'an okuttukları kişilerden bu sûrelerden sonra tekbir getirmelerini istedikleri rivayet edilir (Hâkim, III, 344; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, III, 425-428; İbnü'l-Cezerî, II, 406). Bu rivayetler yanında özellikle Mekke halkının uygulamasını esas alan kıraat âlimlerinin çoğunluğu Duhâ ve Nâs sûreleri arasındaki bütün sûrelerin arkasından tekbirin sünnet olduğu görüşündedir. Zamanla bu yönde bir uygulamanın oluştuğu ve günümüze kadar geldiği bilinmektedir. Tekbirin bu sûrelerin başında alınmasının sünnete daha uygun olacağını düşünen âlimler varsa da genel kabul sonunda getirilmesi yönündedir.

Tekbir bir müslümanın hayatında yaygın biçimde yer tutması gereken faziletli bir zikirdir. Yukarıda açıklananlar dışında kurban amaçlı olsun veya olmasın hayvan keserken (Buhârî, "Eđâhî", 14), avlanma esnasında ava ateş ederken yahut avcı hayvanı ava salarken besmeleden sonra tekbir getirmenin müstehap olduğu hususunda âlimler arasında görüş birliği vardır. Bunun yanı sıra gece namazı için uya-

nan kişinin namaza tekbir, hamd, tesbih, tehlîl, istiğfar ve dua ile başlaması; savaşta, bineğe binerken, hilâl ilk görüldüğünde, dağ ve tepe gibi yüksek bir yere çıkarırken, sevindirici bir olayla karşılaşıldığında tekbir getirilmesi müstehap sayılmıştır (ayrıca bk. D ârimî, "İstîpân", 43; Buhârî, "Cihâd", 132-133; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 158).

BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393, I, tür.yer.; VII, 140, 141, 164, 169, 187, 188, 250, 253, 288; Tahâvî, *Ahıkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Sadettin Ünal), İstanbul 1416/1995, I, 141; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 344; Dâni, *Câmî'u'l-beyân* (nşr. Abdürrahîm et-Tarhûnî – Yahyâ Murâd), Kahire 1427/2006, III, 303-310; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid), Bombay 1423/2003, III, 425-428; Ebû Cafer et-Tûsî, *el-Mebsût fi fikhî'l-İlmâmiyye* (nşr. M. Takî el-Keşfî), Tahran 1387, I, 102-105, 110-111; Serahsî, *el-Mebsût*, I, tür.yer.; II, 42-45, 97-98, 125; III, 98; IV, 6, 9, 20, 34, 70; IX, 31; XII, 4; XIII, 77; Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, *Gâyetü'l-İhtisâr* (nşr. Eşref M. Fuâd Tal'at), Cidde 1414/1994, II, 718-721; Kâsânî, *Bedâ'i*, I, tür.yer.; II, 145, 154, 157, 161; III, 48; V, 48-49; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Beyrut 1405/1985, I, tür.yer.; II, 20, 72, 110-115, 118-128, 185-186; III, 132, 236; VII, 61; IX, 293; Nevevî, *el-Ezkâr*, İstanbul 1986, s. 36-37, 155, 187; Şehâbeddin el-Karâfî, *eż-Zahire* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1994, I, 64; II, tür.yer.; III, 236, 251, 275; IV, 129; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-âzîm* (nşr. Sâmî b. Muhammed es-Selâme), Riyad 1420/1999, I, 560-562; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id* (Dervîş), II, 273; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, 405-440; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rîfeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1406/1986, I, 389, 413; II, 41-44, 59, 222, 230, 295-296, 423-441, 530; Sirâceddin en-Neşşâr, *el-Bedrü'l-münîr fi kurâ'ati Nâfi' ve Ebi 'Amr ve İbn Keşîr* (nşr. Muhtâr Ahmed Deyre), Trablus 2003, s. 579-884; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâf*, I, tür.yer.; II, 53-55, 113, 120, 406; V, 39, 167; VI, 208; Ebû Saïd el-Hâdimî, *Risâle fi hakıkt-tesbih ve't-tahmid ve't-tekbir 'alâ şelâsin ve şelâsine ve't-tevhîd* (el-Mecmû'atü'ş-şerîfe içinde), İstanbul 1302, s. 210; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, Beyrut 1973, II, tür.yer.; III, 126, 129, 171, 183-185, 354-355; IV, 31-32, 98-101; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, Beyrut 1421/2000, I, tür.yer.; II, tür.yer.; Ebû Bekir b. Muhammed ed-Dimyâtî, *I'ânetü't-tâlibîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 130-135, 175-176, 260-264; II, 17-18; Mehmet Cemal Ögüt, *Tekbir: Tekbiri Teşriik*, İstanbul 1947; Ahmed eş-Şerebâsî, *Yes'elüneke fi'd-din ve'l-hayât*, Beyrut 1977, IV, 253-259; Sâlih b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hasan, *Ahıkâmü't-tekbîr*, Mekke 1415; Muhammed Muhammed eş-Şerkâvî, "et-Tekbîr fi evâhîri's-süver: Hel lehü esâsün şahîh", *ME*, XXX (1961), s. 80-83; Necmettin Kızılkaya, "Fikhî Bir Kavram Olarak Tekbîr", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, Konya 2008, s. 347-364; A. J. Wensinck, "Takbîr", *El²* (İng.), X, 119; "Ey-yâmü't-teşriik", *Mu.F.*, VII, 325; "Tekbîr", a.e., XIII, 206-216; "Tekbîrâtü'l-ihrâm", a.e., XIII, 217-224; "Rükûc", a.e., XXIII, 130-131; "Şalât", a.e., XXVII, 84-87; M. Rizâ Ensârî, "Tekbîr", *DMT*, V, 43-44; Sâlihî Kirmânî, "Tekbîrâtü'l-ihrâm", a.e., V, 44.

